

Deckabrin 28-i, saat 06:20-dir. Ölkenin vətəndaş cəmiyyəti qurumlarının təmsilcilərindən ibarət həyətlə Bakının cənub qapısındaki görüş yerimizdən – Bayıl qəsəbəsindən, yeni salınan Bakı bulvarında yerləşən Su Polosu idman Kompleksinin yanından milli ruhumuzun qiblegahı saydıgımız, mədəniyyət paytaxtı seçdiyimiz Şuşaya yola döşürük. Səfər Qeyri Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin təşkilatçılığı ilə həyata keçirilir. Öncədən deyim ki, təşkilatçılar, xüsusiilə, bizimlə bərabər Şuşaya səfər edən agentliyin müşahidə şurasında təmsil olunan dostlar və işçi qrupda olan digər şəxslər də səfərlə bağlı olan işlərini peşəkarlıqla icra etdilər. Cox sağ olsunlar...

Doğrusu, axşamdan ehtiyat edirdim ki, birdən yuxuya qalaram, aylardan, illərdən bəri həsrində olduğum bu ziyaret pozular.

Qarabağ yaramızın mələkəmi olan Şuşanı görməyimin sonraya qalması dözülməz olardı. Düşündüm ki, tez yatım, erken də durub görüş yerine vaxtında çatıım.

Amma nə illah elədim, gözümə çimir belə getmedi. Sevindiyimden idi, ya vaxtin tez keçməsini istədiyimdən bilmədim, bütün gecəni ayıq qaldım.

Hava işıqlaşanadək xəyalim, sanki Şuşaya gedən yolun üstündə pərvaz elədi, sonra o müqəddəs ünvana çatıb qalaşərin küçələrini dolaşdı, qayalarına dırması. Beynimdəki fikir ilgimində Cıdır düzüne çatıb bu ulu dərgahda Tanrının böyükünlüyü qarşısında diz çökdüm, şükrənlərim bildirdim. Bax, beləcə Şuşa təşəhüyindən güc alan xəyalım məndən qabaq səfərə çıxıb, məndən də əvvəl mənzil başına yetişdi...

Vədə yerine vaxtında çatdım. İllerin marağı, həvəsi və həsrindən doğan ele bir gürməqli hiss edirdim ki, sanki, nağılardakı kimi, 40 günün yuxusunu yatmışdım. Bir neçə saatlıq yolun yorğunluğu da eynimə olmadı. Şuşaya yolda istirahət etmədən, çox vaxt itirmədən getdik. Adətən, belə uzun yola çıxanda her 100–150 kilometrən bir dincərlər, çay içib, çörək yeyirlər. Bir anlıq düşüncələrə qərq olduğum və yolboyu tanıldıgımız döstlərdən partiya sədrinin müavini Arzuman Abdulkərimov, jurnalist İlqar İlkın və digərləri ilə səhbətlərimizə yeni meçra verən göruntülərdən biri da "İşgaldən azad edilmiş ərazilərimizə giriş" yazılış böyük reklam lövhəsi oldu. Sanki bir anlıq hansısa boşluğa düşdük. Nəfəs almağımız, düşünməyimiz, səhbətləşməyimiz hamısı, elə bil, anidən donul qaldı. Belə məqamda gözün insan üçün ne qədər vacib bir üzv olmasının daha aydın duyulur. Tibb mütəxəssisləri qeyd edirlər ki, insan təbiətdə aldığı informasiyanın 90 fazını göz vasitəsilə əldə edir. İlk dəfə idi ki, bu qənaətin ne qədər doğru olduğunu yeqin edirdim.

Artıq Bakı – Füzulinin magistrallını arxada buraxıb Zəfər yoluна yetişirik. Bu yolun neçə çəkilməsi, haralardan keçməsi, ağıllagelməz sürətlə hazır olması bir ayrı mövzudur. Bu yol Füzulinin tamamilə daşıldılmış kəndlərini bize göstərir. Yol torpağının kolkos örtmiş, daş-kəsek basmış hansısa antik xarabalıqları xatırladan Füzuli şəhərinin yanından keçir. Qəribedir ki, Ağdamın xarabalıqlarını görəndə də, indi də orta məktəbin tarix dərsliklərində keçdiyimiz Əmir Teymurun Beyləqan xarabalıqlarını görüb köks ötürmesi yadına düşdü. Elə bil, dağlımış, viran edilmiş hansısa şəhərə baxış köks ötürür Teymurlıq belə bir əməlin yolverilməz olduğunu insanlara

səbəbindən kənd belə adlanırmışdır. Daşaltı, yeni daşın altı, daşın altında yerləşən kənd. Şuşadan aşağıdadır. Şuşaya gedən yollardan biri də bu kənddən keçir. Bu kənd həm də bizi faciəli Daşaltı eməliyyatından tanıdır. İndi, həmin yerdə – 1992-ci ilde yəzə yaxın, bəlkə də yüzdən çox hərbçimizin xəyanətin qurbanı olduğunu uğursuz Daşaltı döyüşünün baş verdiyi kənddən keçirik. Qəribə hissələr yaşayıraq. Sanki, kəndin hər güşəsində həmin şəhidlərimiz boylanaraq bizi baxır.

Şənliklərə bu yerlərin düşmən tapadığında olması görünürdü. Bu əksliyi düşünmək adamın qəlbini qan edirdi. İndi isə otelin adının "Xarıbülbül" olması tam yerində idi. Sonra Cıdır düzünə yollanırıq. Bu düz tarix boyu çox böyük törənlərə şahidi etmişdir. Vaxtilə azərbaycanlılar burada Cıdır yarışları, Novruz bayramları, müğəm konsertləri təşkil etmişlər. Ta ki, 1992-ci ilə qədər. O vaxtdan ötən ilə qədər bura "ölü zona"ya çevrilmişdi. Axi ermənilər Cıdır düzündə

sözün qüdrətindən, incəliklərindən məhərətlə istifadə edib bəşəri nümunələr yaratmaq Azərbaycan xalqının minillərdir ki, adı həyat tərzidir. Zərin qədrini zərər bilər. Vaqif kimi önemli söz adamını kilsə metnələri və irraq tezislərə başqa ədəbiyyati olmayan bir top-lum necə anlayıb yaşada bilər? Öz xalqı üçün qəribəşən Vaqif məqberəsi indi gün işığına çıxıb. Şəhərə gələnlərin hamısı bu yeri ziyarət edir.

Güllələnmiş heykəlləri yerində dağlardan, qayalardan keçərək şəhərə qədəm basan Azərbaycan aslanları məhz ilk olaraq qalada möhkəmlənmış, bayrağımızı ora

məkanlarına göstərən də yene bizi. Bu, bir Azərbaycan fəqirdir. Növbədə Şuşa qalasıdır. Bu qala Pənaheli xan dövründə bu günədək nələrə şahidlilik etməyib? Əcdadlarımız o qalanı, sanki, münəccim uzaqqorənliyi ilə tikiblər. Sanki, bilirmişlər ki, bu qala onların varislərinə hələ çox lazımlı olacaq.

44 günlük müharibədə də dağlardan, qayalardan keçərək şəhərə qədəm basan Azərbaycan aslanları məhz ilk olaraq qalada möhkəmlənmış, bayrağımızı ora

qalma "gec olar, güc olar" deyimi yadımıza salıb sakitleşirik. İtirdiklərimizi qaytardığımızı, onu bərpa edib əvvəlkindən də möhtəşəm vəziyyətə gətirəcəyimizə inam hər birimiz sözünün, səhbətinin əsasına əvərilir. Tanınmış jurnalist Elman Cəfərli ilə səhbətimdə Şuşanın böyük turizm potensialının olduğunu diqqət çekirəm. O isə deyir ki, Şuşanın bu tərəfindən o biri tərəfinə – yuxarıdan aşağıya gələcəkən kanat çəkilsə burada insan əlindən tərəpnəmək olmaz. Həmkarımız haqlıdır. Həqiqətən de, Şuşanın bu potensialı var. Həm büdcəmizə xeyir olar, həm də Şuşa daha məşhurlaşar, daha çox maraqlı olar.

Şuşanın küçələri ilə səhbət edə-eda dolaşaraq, programda olan məkanları bir-bir ziyarət edən vaxt, Bakıda məşhur restoranlar şəbəkəsindən biri olan "Qoçət" in filialının burada açıldığı esidir. Orada nahar edə-eda pəncərenin şüşəsindən şəhərə baxırıq. Yenə qəribə hissələr bizi tərk etmir. Şuşada nahar edirik. Elə bil yuxudur. Birdən yadımıza düşdү ki, Şuşa çörəyi almamış. Yollandıq sexə... Sex bizim kimi kənar yerlərdən gələnlərə dolub daşırdı. Hami tutuyaşma qərvişmiş məşhur Şuşa çörəyini almaq üçün tələsirdi.

Şuşa çörəyinin özə bir nemət olduğunu şüşələr qonşularından da eşitmİŞdim, hətta bir dəfə bishirb mənə də göndərmİŞdilər. Amma açığı, bu çörəyi isti-isti, özə də Şuşada almaq, qoxulamaq, bir az kənarından qoparib dadmağın ayri bir lezzəti var idi. Beləcə, bu nemətin xoş etrini, Şuşanın havası ilə ciyərlərimizə çəkib, barlı-bərəkətli, ruzili şəhəri tərk edirik. Şuşanın qış gözəlliyyində doymamış, qəlbimizdə onun bahar

Elə bil, bize gözaydındılığı verirlər ki, Daşaltı bizdədir, gec də olsa, qısamızın alınıb. Həmin Daşaltıdır ki, 44 günlük müharibədə bir həmleyə azad edildi.

Şəhəre daxil olduğundan sonra uzun illərdir media və QHT cameosindən tanıldıgımız fəalları, Prezident Administrasiyasının təmsilçiləri ilə görüşürük.

Doxsanıncı illərin həmin uğursuz hadisələrinin gözümüzün önündən keçirib ətrafi diqqətə seyr edərək gelib çatırıq Şuşa şəhərinin girişinə. Burada bizi hərbçilərimiz qarşılıyırlar. İcazə alıb Şuşa yazılın yerdə, əzəmetli qayaların fonunda şəkil çəkdirir. Aşağıda isə Xankəndiyə gedən yolda rus sülhəmərliləri sakitçe dolaşırlar. Sonra Şuşanın gəzintisine çıxırıq. Desəyidilər ki, bütün Şuşanı piyada gəzəcəksən, təpərim-taqətim çatardı. Ömründə belə bir hüdudsuz maraqlı, hər şeyi zərrasına qədər görüb-duyub, yaddaşma köçürmək əndişi keçirəmmişdim.

Əvvəlcə, yəniden qurulduğundan sonra açılışı olan xudmani tikiلى təsiri bağışlayan "Xarıbülbül" otelinin yanından keçirik. Qeyd edim ki, bu cümlə obyektlərin istifadəyə verilməsi Şuşanın turizm potensialının nümayiş etdirilməsində həm mühüm rol oynayır, həm də işgaldən azad edilmiş ərazilərimizdə, o cümlədən tarixi Şuşa şəhərində icra olunan sosial layihələrin ardıcıl və sürətlə davam etdiriyini göstərir. İşgəl döñəmində Bakıda "Xarıbülbül", "Cıdır düzü", "İsa bulağı" restoranlarını görürük. Doğrusu, bu adda obyektlərin olması Şuşanı qəlbimizdə yaşatmağa xidmət etse də, keçirilən

Beləcə Zəfər yoluñ dolaylarını qalxa-qalxa Xocavənd rayonunun füsunkar gözəlliye malik kəndlərini arxada qoyub dərəyə enirik və Daşaltıya çatırıq. Zəfər yoluñ belə çətin relyefə malik bir yerdə qısa müddətə necə salınması işlərin süretini və miqyasını deməyə əsas verir. Yol Daşaltıni hər tərəfdən süzməyə imkan verir. Üstü sal qayalıq olduğu və o qayaların aşağısında yerləşməsi

nə edə bilərdilər ki? Oxumaq, rəqs etmək, at çapmaq, pəhləvanlıq qədimdən azərbaycanlılara məxsus keyfiyyətlərdir. Bunu ermənilərə azərbaycanlıların fəqrini qələmə adam Adam Meç, Veliko kimi tarixçi-ətnoqaraflar da təsdiqəyiblər.

Hər məkanın öz təyinati olduğu kimi, Cıdır düzünü də, sanki, Tanrı mələtimiz təntənesi üçün yaradıb. Düz o qədər gözəl, o qədər əzəmetliyidir ki, sanki, göyle yer əl-ələ tutub bu məkəndə yallı gedir və insanları da onlara qoşulmağa səsleyir. O yandan Xankəndi, bu yandan da Daşaltı görünür. Burada təbiətin ənginliklərdən, ecazkarlığından təsirlənməmək mümkün deyil.

Hər kəs üçəngli bayraqları-mizilə şəkil çəkdir, ətrafi maraqla seyr edir, xeyallara dalır. Hər kəsin, o cümlədən menim də o anlarda düşüncələrə qərəb olduğum məqam Cıdır düzünün altındakı qayalardan dırmanaraq şəhəri fəth etmisi xüsusi təyinatlılarımızın qəhrəmanlığıdır. İlahı, onlar bu şəhəri geri almaq üçün nələr ediblər, haraldan keçiblər. Bu qayaları, bu dağları necə adlayıb şəhərə daxil olublar? İnanılmazdır!

Ermənilərin heç gözəlmədiyi, ağıllarına belə gətirmədikləri yerdən Şuşaya daxil olan bu qəhrəmanlarımızın yenilmə rəşadəti qarşısında minnətdərlik hissi ilə düzü arxada qoyub başıbeləli Vaqif məqbəresinə gəlirik.

Şuşa geri alınanandan şairin məqbərəsi yenidən ziyarətgahına əvvəlib. Burada yazdakı musiqi festivalından sonra, yada da poeziya bayramı keçirildi. Şairlik,

şəhərə qalıq, bir Şuşaya iddia elə... Burada artıq qarşı tərəfin psixoloji portreti hər kəsə aydın təsvərvə yaradır.

Qalanın ətrafi qarlı, şəhərin küçələri nəm olsa da, hava Gənəşli, hətta gödəkçələrimizi çıxaraq qədər mülayim id. Sözün doğrusu, uşaqlıqdan eşitdiyim "Şuşanın dağları, başı dumanlı" mahnısı, sanki, alt şurumuza elə yemisi ki, Şuşanın qışını dumanlı-çənli zənn edirdik.

Gələndə də arzu edirdik ki, bircə həvəskərlərdən yaradı, məsələn Şuşanın ebedi rəmzlərindən olan məscidə daxil oluruq və əhdimizə əməl edərək ziyarət namazımızı qılıb, millətimiz, dövlətimiz üçün Yaradana dua edirik, bu günləri bize yaşatdıǵına görə ona şükranlılığını bildiririk.

Məsciddən bir az kənarda kilsə görürük. Kilsədə sürətli bərpa işləri getdiyi üçün ora yaxınlaşmışıq. 28 il məscidləri dağıldıqdan biz, məbədlərdən heyvan saxlanılan biz, öz məqddəs məkanlarımıza olan ehtiramı bütün dinlərin ibadət

gözəlliyyini seyr etmək arzusu baş qaldırır... Havası bahar təraveti, yaz nəfesi aşılayan Şuşamızdan ayrılmak çətindir.

Biz bu günü bir igidin ömrü qədər gözəlmışik. 28 il elə-bela zaman deyil. Qarışq duyularımız olsa da, içimizde hər toxtaqlığın, hərəkatlarımızda bir sərbəstliyin hökm sürdüyüñü qeyd etməliyəm. Bəlkə də, təvəzükkarlıqdan uzaq olacaq, amma özümüzü qalib olkein ərkəyün övladları kimi dərək edirik. Hər halda, diktə edən tərəf bu sözlərin mahiyyətidir.

Hə, bir də yolboyu bu qəti qənaət düşüncəmə hakim kəsilmişdi: Şuşa tarixdə heç zaman belə azad, megrur, mətin, öz gələcəyindən ümidi, rahat görünməmişdi. Bunu ucadan söyləyəndə hər kəsin mənimlə razılışlığındı görüb məmən qaldım. Bəli, Şuşa bir də yağıya təslim olmayıcaq! Əbədi Azərbaycan şəhəri olaraq qalacaq!

Anar TURAN,
"Xalq qəzeti"

